KRITIKA

MEMOÁROK FORRADALMAKRÓL, ELLENFORRADALOMRÓL, EMIGRÁCIÓRÓL

Kun Béláné: *Kun Béla (Emlékezések)* Magvető 1966; Rácz László: *Porszem a viharban* New York, Amerikai Magyar Szó 1965; Szamuely Tiborné Szilágyi Jolán: *Emlékeim* Zrínyi Katonai Kiadó 1966; Tankó Balázs: *Életem sorsa 1915-től 1932-ig* Kortárs 1966. 1. sz. 120—135. l.

Az újabb időkben számottevően gyarapodott a magyar memoáirodalom. Elég csak végigtekinteni a kiadott műveken, és újra végiglapoznunk összegyűjtött folyóiratainkat, hogy e megállapítás szembesítést nyerjen a valósággal. Krónikákban, „emlékezetekben", vallomásokban és visszaemlékezésekben sohasem szűkölködött irodalmunk. Nagyon sokan megírták már emlékeiket, akár előre vivő, akár reakcionárius szerepet játszottak is korunkban. A könyveknek is megvan a maguk sorsa, tartja a régi mondás, az utókor (de a jelen is) különbséget tud tenni mű és irodalom között. Míg az egyik okulásra és példa gyanánt újra és újra olvasni érdemes, nemes becsű olvasmány marad későbbi nemzedékek számára is, addig a másik könyvtári polcok rabja lesz, s csak jó esetben üti fel — más forrásait kiegészítendő — valaki a kutatók közül.

Az emlékezések közbecse — vagy ha egészen pontosan akarjuk használni e régi jogi fogalmunkat: *teljes becsűje* — sok mindentől függ. A megfogalmazás esztétikai szépsége, az írói eszközök gazdagsága mellett — amelyek *önmagukban* nem tehetnek maradandóvá egyetlen írást sem — az igazmondásnak, az emberek, tények és történések *valósághű* bemutatásának kell játszani a döntő szerepet e becsű-érték kialakításában. A memoár *több* mint dokumentum. A puszta dokumentum helye a forráskiadványokban vagy a feldolgozásokban lehet. A memoár ezekkel szemben irodalom is. Az emlékező a maga életének és korának a történetírója addig a pontig, ameddig a maga és kortársai küzdelmeinek megítélésében egyáltalán elmehet. A memoáríró persze nem történész. Szubjektuma, az ügy iránt érzett kisebb-nagyobb elfogultsága befolyásolja kortársainak vagy inkább az utókornak adott tudósítását. Az olvasók sem várnak mást a műfajtól. Olvasmányélményeik igazságát fokozza, ha érzik és tudják, hogy egy-egy mű valóban gazdagította az adott kor emberéről, társadalmáról és közgondolkodásáról eddig alkotott képüket. Az a négy írás, amelynek áttekintésére e sorok írója jelenleg vállalkozott, *ilyen élményt* jelentett számára.

Kun Béláné könyve szép, szenvedélyes és igaz alkotás, gazdag emlékirat-irodalmunk nagy nyeresége. Talán nem téved e sorok írója, ha e vörös betűs hófehér kötetet a saját értéke rendjében Károlyi Mihály *Egy egész világ ellen*-je mellé helyezi. Két őszinte könyv, amelyek születése között egy emberöltő telt el, mégis mindkettőt majdnem egyszerre kapta kezébe a hazai olvasó. Károlyi könyvét már 1923-ban kiadta a müncheni Verlag für Kulturpolitik, az „elmulasztott lehetőségeken" kesergő porosz tábornokok és a karlisták irományaival egyazon sorozatban. De az *Egy egész világ ellen* sorsa több mint négy évtizedig emigrációs sors maradt. Itthon csak kevesek, jobbára kutatók forgathatták. Kun Béla nemrég lett volna nyolcvan éves. Ő nem írhatta meg memoárját, a személyi kultusz áldozata lett 1939-ben. Írt és beszélt, sokat is elmondott Kun Béla a magyar proletárforradalomról. Korábbi és újabb köteteiben (1958, 1966.) közölt, immár történelmivé vált írásai ma is gondolatokat ébresztenek olvasóikban. E művek aktuális elvi cikkekként íródtak, az emlékező elem nem hiányzik belőlük, mégsem tekinthetők részmemoároknak. A magyar kommunisták a húszas-harmincas években nem írhattak korszakzáró memoárokat. Értékelésük a sokszor magukat emésztő vitacikkekben és a szépirodalmi alkotásokban jutott kifejeződésre. Emlékiratokat, visszaemlékezéseket ők csak a felszabadulás óta írtak és írnak. Kun Béla sem írhatta meg a maga emlékiratát. Ezt helyette felesége tette meg.

Történeti irodalmunk hosszú ideig nem értékelte megfelelően az 1918—19-es

forradalmakat. A negyvenedik évforduló kapcsán s az azután megjelent munkák sok mindent kijavítottak már a torzításokból, vannak azonban még mindig feltáratlan és kellő hangsúly nélkül hagyott körülmények. A negyedszázados ellenforradalmi korszaknak és a hagyományaikkal való kései sáfárkodásnak tulajdonítható, hogy e forradalmak minden évforduló-ünneplés ellenére még mindig nincsenek ott nemzeti köztudatunkban. ahol lenniük kellene. Hiányzik a minden összefüggésre tekintettel levő, a népszerűsítő fokon felülemelkedő történeti szintézis is. Úgy tűnik, hogy e korszak hősei legjobb igyekezetünk ellenére még mindig szoborrá merevedve várják, hogy újra hús-vér figurák legyenek. Kun Béláné könyvében több helyen nem éppen dicsérőleg szól *a* történettudományok művelőiről, ha az általános — bár inkább a jó pár évvel ezelőtt megjelent munkákról szóló — megjegyzések *ilyen* fogalmazásban nem is szerencsések, indokoltságukat nem lehet kétségbe vonni. Kun Béláné nem egyszerűen visszaemlékezést írt, ő *Kun Béla élettörténetét* írta meg. Hiányt pótolt, és alapot adott a további kutatásokhoz. Módszere is érdekes, e műfajban kissé szokatlan. Sokat idéz férje írásaiból, sokszor oldalakon keresztül, ha pedig valamiről nincs közvetlen tudomása, segítségül hívja a kortársak emlékezetét. Emellett — ha olykor-olykor csak nagy vonásokban is — képet ad az eseményekről, az emberekről, a századfordulótól a harmincas évekig terjedő kor hangulatáról is.

Kunné írása nem áll egyedül, több hasonló mű jelent meg mostanában. Mindjárt elsőként kell említenünk Rácz László visszaemlékezéseit, igaz, ennek csak első fejezeteit adták ki nálunk (*A nagyváradi munkásmozgalomról.* Párttörténeti Közlemények. 1964. 3. sz. 234—251. l.), a teljes mű New Yorkban látott napvilágot. A szerző neve itthon nem hangzik ismerősként. Eredeti nevén, Katz Lipótként is csak 1918—19 történetét behatóbban ismerők találkozhattak vele. A baloldali szociáldemokrata ügyvéd, aki a Tanácsköztársaság alatt fontos közellátási feladatokat látott el, 1919 őszén emigrációba kényszerült. Emlékirataiban a váradi emlékek és a forradalmakban szerzett tapasztalatai mellett emigrációjának 1938-ig terjedő szakaszát írja meg. A hetvenöt esztendős Rácz László a mai napig is a munkásmozgalomban dolgozik, munkatársa Magyar Amerika, az úri-ellenforradalmi Magyarországról évtizedekkel ezelőtt elűzött idős magyar munkásemberek lapjának, annak az *Amerikai Magyar Szó*-nak, amely ma is fáradhatatlanul azon az úton jár, amit a lapősök és -elődök jelöltek számára. (Mily keveset is tudunk ezek puszta létéről is. A kéziratos *Népjog*-ról [1893], „a czéltudatos magyar munkások közlönyé"-ről, az első nyomtatott amerikai magyar munkásújságról, a *Népakarat*-ról [1903—1905], az *Előré*-ről, a kommunista *Új Előré*-ről [1921—1938] és a *Magyar Jövő*-ről.)

Szamuely Tiborné Szilágyi Jolán visszaemlékezései is most jelentek meg. Írása önmagában is az előzőekkel való összehasonlítás lehetőségét kínálja, hiszen nagyjából ugyanazt az időszakot öleli fel; a forradalmakról, illetve ezek előzményeiről, az ellenforradalomról és az emigrációs évekről szól. Kommunista szemléletmódja is közös az előzőekkel, módszere azonban némileg különbözik azokétól. Kunné elsősorban férje biográfiáját írva láthatóan „válogat" az eseményekben, ő maga pedig inkább háttérben marad. Rácz László csupán az objektív történeti fejlődés tanúja kíván lenni, „porszem a viharban", gyakorlott ügyvéd, publicista tolla sokszor nagyon is szűkszavúan örökíti meg a régmúlt eseményeket. Szamuelyné írásának középpontjában saját életsorsa áll. Könyve oldottabb szerkezetű, ő észrevehetően „mindent" meg akar írni. Ez különösen az első fejezetekben érződik, ahol a bőszavú elbeszélés gátolja a mondanivaló jobb kifejlését.

Az emlékiratírók nem történetírók a szó szakmai értelmében. Írásaik — ha más-más mértékben is — mindig tartalmaznak olyan szubjektív megítéléseket, amelyek e műfaj *lényegéhez* tartoznak. Ez a szubjektív történeti látás adja ezen írások nagy vonzását, ez indokolja az iránt megnyilvánuló közérdeklődést. A históriával foglalkozó olvasó is várakozással lapoz bele egy-egy ilyen műbe, különösen akkor, ha az korszakába is vág. Már meglevő ismeretanyagához keres újabb, árnyaltabb adatokat. Talán nem is mindig a legfontosabb eseményekkel kapcsolatban, hiszen azok többnyire tisztázottak, inkább a kor hangulatára vonatkozólag keres és talál tudósításokat. Amit most elmondtunk, csak a magunk nevében mondhattuk el, de úgy gondoljuk, hogy mások is így vannak vele. Ha pedig ilyen, kissé korismereti szempontból próbáljuk rendezni az említett emlékiratok olvasása közben felvetődött gondolatainkat, akkor leghelyesebb, ha időbelileg csoportosítjuk azokat.

Mindhárom szerző sok újat mond a századforduló magyar vidékéről, munkásmozgalmáról, a forradalom felé rohanó országról. Önmagában is érdekes a szerzők, illetve hőseik találkozása a haladó gondolatokkal. Származásuk hasonló, kispolgári-értelmiségi családban nevelkedtek. Kun Béla apja jegyző, „jegyző úr" egy szilágysági kis faluban, aki szólni merészel a parasztokért. Nem is soká maradhat a falu-

ban. Rácz László sokat nélkülöző nagyváradi „kispolgári családból származik". Szamuelyné apja 48-as és szabadgondolkodó történelemtanár. Első benyomásaikat a társadalomról a jelenjükig érő múlt, a *parasztság sorsa* kelti bennük. Kun Béláné a jeles Márki Sándort, az első Dózsa-monográfia szerzőjét említi a Kun Bélára ható történetírók közül. A gimnazista Rácz László az önképzőkörben Eötvös 1514-ét az Acsády Ignác által feldolgozott jobbágyszerződésekkel szembesíti. Nem sokkal később a váradi káptalan csökmői birtokán magyarázza a béreseknek a szocializmust. Kun Béla nevelője egy ideig Ady volt, Rácz László a Holnap városában a katolikus (hivatalosan „állami") jogakadémia Darwin Körében szívja magába a szabad gondolatot. Mindketten hamar megtalálják a kapcsolatot a szociáldemokráciával. Sajnos, Kun Bélának a munkássággal való első találkozásáról még nem tudunk. Az 1907. évi sajtóperéről idézett újságcikk csak azt bizonyítja, hogy már a huszonegy éves újságíró részt vett az 1906-ban lezajlott kolozsvári építősztrájk vezetésében. Később a kolozsvári Munkásbiztosító Pénztár titkára, 1913-ban pedig elnöke. Rácz László — aki a *Nagyváradi Munkás Újság* szerkesztője volt — a váradi munkásmozgalomról igen sok érdekes adattal szolgál, egyebek között arra is rámutat, hogy a város szocialistái a háború alatt szembe fordultak az MSZDP osztálybékét hirdető budapesti vezetőivel. Kun Béla is a kolozsvári munkásság hangulatának adott kifejezést a párt 1913. évi kongresszusán, amikor a vidéki pártszervezetek lebecsülése miatt is bírálta a vezetőséget. E visszaemlékezéseket olvasva joggal merülhet fel a kérdés, hogy *a vidéki munkásmozgalom szerepel-e reális súlyával a történeti feldolgozásokban?* Mit tudunk a kolozsvári munkásságról, amely Kun Bélát indította útnak? Nagyvárad — a haladás őrszeme ott Biharban, a nagybirtok hazájában, ahonnan Vántus Károly elindult, az a város, ahol 1919 februárjában az átmeneti budapesti megszűnés alatt újra megjelenhetett a *Vörös Újság* — ott van-e az e korról szóló értékelésekben? (Tartozunk az igazságnak annyival, hogy megemlítsük Farkas Dezső *A két forradalom Bihar megyei történetéhez (1917—1919)* c. tanulmányát [Akadémiai Kiadó 1965], amely már valamit törlesztett ebből az adósságból.)

Igen érdekesek Szamuelyné írásainak első fejezetei is, amelyekből egy tanárcsalád hányattatásai bontakoznak ki előttünk, s megismerhetjük a háborús évek magyar művésznövendékeinek életét. (A szerző a Kernstok és Rippl-Rónai vezette Képzőművészeti Szabadiskola növendéke volt.)

Mindhárom mű részletesen foglalkozik az 1918—19-es magyar forradalmakkal. Újat inkább csak az apróbb eseményekről mondanak. Ez is nagyon értékes, hiszen ezek a „kis" dolgok dokumentumok híján különben elvesznének a közemlékezet számára. Rácz László — mint az őszirózsás forradalom egyik nagyváradi vezetője — többet mond erről a forradalomról, mint a másik két visszaemlékező. Kun Béláné figyelmét elsősorban a KMP hősi időinek felidézésére fordítja. Szép részek ezek akkor is, ha megállapításai itt-ott árnyalásra is szorulnának. Így pl. a mástól vett, de az idézéssel bizonyos fokig a szerző által is magáévá tett, Adynak tulajdonított kijelentés egyéb bizonyítékok nélkül igen vitatható, ti. az, hogy a költő *nem* tartotta volna forradalomnak a polgári demokratikus átalakulást. Mit említhetnénk még meg? A négy év utáni első találkozást Kun Bélával, vagy a pártalakítást? Talán a *Vörös Újság* első számának születését, amikor „Kun Béla is elszántan forgatta a kereket". Balázs Béla is megörökítette ezt *Ég a Tisza* c. filmjében. (Miért nem mutatták be ezt a filmjét?)

A Tanácsköztársaság napjaira a szerzők meleg szavakkal emlékeznek. Soraikban ott érezni az időszak ellentmondásoktól nem mentes, forrongó légkörét, az egyszerű emberek és a proletárvezetők nagy-nagy lelkesedését. Szamuelyné pl. leír egy kis epizódot, amely, úgy érezzük, nem a mindenáron való lírai hangulatkeltésért, hanem a kor felidézésére került az írásba. 1919. március 23-án történt. Az ifjú feleség virágos almafaágat vitt „Tibor"-nak. „A villamoson viharvert, sovány, leszerelt katona ült mellettem és az ágat nézegette. »Kisasszonyka — fordult hozzám — nem szabad az almafavirágot letépni. A gyümölcsre szükség van, *mostmár minden a miénk...*«" Kun Béla és Szamuely Tibor mindennapjairól sokat megtudunk a két feleség írásából. Mindketten megemlékeznek a forradalom leghűbb katonáiról, Lenin fiairól is, akik életükkel fizettek hűségükért.

„Attól a pillanattól fogva — üzente Kun Béla egy amerikai újságíróval a burzsoá haza munkásemigránsainak —, hogy diktatúránk megkezdődött, az a mondat, hogy »a munkásoknak nincs hazájuk« elvesztette értelmét. Azóta *van már a munkásoknak hazájuk*"... Ez a haza 1919. augusztus 1-én újra elveszett. A tanácshatalom külső erők hatása alatt elbukott. A bukás körülményeinek az illegalitásra való felkészületlenségnek s a menekülésnek a leírása e könyvek legmegrázóbb része. Rácz László és Szamuely Tiborné megjárták a budapesti gyűjtőfoghá-

zat is, ahonnan csak nagy szerencsével tudtak külföldre jutni. (Persze, ez a „szerencse" is hozzátartozik a kor arculatához.)

Hazátlanok lettek valamennyien a magyar kommunisták. Sokan internáló táborban, majd egy Bécs melletti ideggyógyintézetben „élvezték" az osztrák kormány menedékjogát s Presser rendőrfőnök „gondoskodását". Az emigrációs utak leírása mindhárom memoárban a terjedelem nagyobbik felét adja. A megpróbáltatások esztendei voltak ezek. Hőseink valamennyien megtalálták helyüket a kommunista mozgalomban, ki Ausztriában, ki a Szovjetunióban, ki Németországban. A szerzők sok olyan körülményt dolgoznak fel, amelyek további kutatásokra ösztönöznek. Ilyen probléma pl. a kommunista emigráció áldatlan frakcióharca, amelylyel — férje igazát bizonyítandó — Kun Béláné foglalkozik legtöbbet.

Kun Bélával kapcsolatban legyen szabad a levéltári források közül is felemlítenünk egy adatot, amelyről Kun Béláné nem tudhatott. A magyar kormány — miként Ausztriától — a szovjet földre menekülő kommunista vezető közönséges bűnözőként történő kiadatását kérte Németországtól is. A diplomáciai futár későn érkezett Berlinbe, s e késedelem folytán a német kormány megtagadta a kérést. A minisztériumnak gróf Teleky Pál adott tájékoztatást az esetről: „A németek... nem tartották magukat a nemzetközi megállapodásokhoz, és csak kifogást kerestek... Ő maga beszélt a budapesti német megbízottal, aki közölte vele..., hogy Kun Bélának a németek részéről való kiadatása tekintetében az elhatározás akkor történt meg, amidőn az orosz vörös hadsereg lovassága megjelent a kelet-poroszországi határon. A ...miniszterelnök úr szerint, ha a kurír pontosan érkezett volna is meg, akkor is találtak volna más ürügyet kiadatási kérésünk megtagadására. Megemlíti azt is, hogy Berlinben a kiadatás ellen is voltak felvonulások". *(Országos Levéltár, 1920. augusztus 3-i minisztertanácsi jkv. 5. pont.)* Az intervenciós háború lengyel frontjának akkori állását ismerve, Teleky aligha tévedett a helyzet megítélésében.

E kis kitérés után az emlékiratokhoz visszakanyarodva azzal indítjuk újra gondolatsorunkat, hogy ismertetésünkben továbbra sem törekszünk az utak és sorsok pontos nyomonkövetésére. Rácz László útját sem reprodukálhatjuk. Volt ő pártszervező Kárpátalján, majd egész Délkelet-Európára kiterjedően irányította a Nemzetközi Munkás Segély (IAH) munkáját, tudósította az *Izvesztyiją*-t, s testvérével, Rácz Bélával együtt dolgozott a TASZSZ számára is. Megjárta a prágai Pankrácot, Bécsből pedig a Gestapo utasította ki. Kalandosnak is mondhatnánk ezt a nem kis veszélyekkel járó életet, amelynek első szakaszára az Orinoco nevű német gőzösnek a mexikói Veracrusba történt befutása tett pontot.

Szamuelyné legtöbb újat az emigrációs fejezetekben nyújt. A *Moszkvai mozaik* pillanatképei megragadóak. A Hotel Lux mindennapjai, a Szuhevka-piac, a „múlt végkiárusítása", a művészek élete, a Komintern III. kongresszusa, ahol a Marseillaise és az Internacionálé mellett a Rákóczi-induló is felcsendült, Lenin az elnöki emelvény lépcsőjén — mind-mind megragadó epizód. A *Berlini évek* és az azt követő, évszámokkal jelzett fejezetek *(1923–1933)* a modern európai história legizgalmasabb korszakába vezetnek bennünket. Az első világháborút követő német történelem valahogy Hitler hatalomra jutásához kapcsolódott köztudatunkban. A weimari köztársaság kora jobbára *csak* a fasizmus hatalomra jutása előkészítésének éveit jelenti számunkra. Szamuelyné írásának nagy érdeme, hogy közvetlen közelségbe tudja hozni a *másik* Németországot, a munkások életét, a kommunisták hibáktól nem mentes kemény harcát, amelyben sok magyarnak, köztük a szerzőnek is, része volt. Szamuelyné erőteljes agitatív hatású grafikái és plakátjai, ha kellett, lelkesítettek, ha kellett, nevetségessé tették a veszedelmes ellenfelet. (Kár, hogy azok a reprodukciók, amelyek írását gazdagítják, a kötet kissé szegényes kiállítása miatt csak sejtetni engedik eredeti művészértéküket.)

A Kun Béla-életrajz harmincas évekről szóló dokumentumszerű utószavának drámai sodrására már E. Fehér Pál is felhívta a figyelmet *A folyamatosság irodalma* c. méltatásában *(Élet és Irodalom* 1966. márc. 19.) A Kun család életében tragédiába torkolltak ezek az évek. Tragédiába, amelynek személyi kultusz a neve. A kommunisták, élükön az SZKP-val már leszámoltak ezzel. Lengyel József és mások sokat elmondtak már a tragédiákról. A történettudomány a maga eszközeivel fel fogja tárni e kor mozzanatait. Kun Béláné bízik is a történészekben, akiknek könyvével segítséget adott e munkához. Az olvasó pedig — mint minden befejezetlen műnél — várja a folytatást. Várja a következő fejezeteket, amelyek — mint e könyv is — elégtételül szolgálnak elesetteknek s túlélőknek egyaránt.

Ismertetésünk egyoldalúan korszemléletű beállítását már csak enyhíteni tudjuk, amikor az emberre, az emberek sokaságára utalunk, akik maguk is alakították e kort. Ismeretlenek ők, az olvasó is csak egy-egy villanásra találkozhatik velük.

Pedig micsoda hősök voltak. Szamuelyné „kis púpos ügyvédje" az ellenforradalom poklában, a Rácz László által bemutatott Mondok Iván tanító, akinek 1920-ban nyelvet kell újítani. új szavakat kell alkotni, hogy a munkácsi *Pravdá*-t megérthessék az egyszerű ruténok is. Vagy a Kun Béláné írásában feltűnő kommunisták, akik közül sokan már nem térhettek vissza hazájukba.

Ilyen haza nem tért magyar Tankó Balázs is, akinek *Életem sora 1915-től 1932-ig* c. „memoárjáról" szintén szót kell ejtenünk. A magát székely góbénak valló Tankó írásművészete nehezen hozható közös nevezőre a fentebb említettekkel. A számára publicitást biztosító Lengyel József Tankó irodalmi őseit az erdélyi nemesi önéletírókban látja. Talán közelebb, a maga fajtái között is megtalálhatjuk e keresett rokonokat a hosszú téli estéken gazdag életüket elbeszélő parasztemberek között. Ezeket az elbeszéléseket csak ritkán rögzítették. Ha egy-egy írásra hajlamos paraszti elbeszélő mégis leírta életét, az a család féltett kincse, *parasztkrónika* lett. E krónikák ma már a kutatók által is becsült forrásai a letűnt időknek (Ld. Gyenis Vilmos: *Emlékirat és parasztkrónika.* Irodalomtörténeti Közlemények 1965. 152—171. l.). Tankó Balázs írása e műfaj szép alkotása. Írója sorsa százezrek sorsa volt. Háború, hadifogság, Oroszország, a forradalmak kavargó országa. Tankó nem volt vöröskatona. Nem ő volt az egyedüli „ausztric" ,aki 1917-ben a haza felé vivő útra indult. Szökött. Közben teltek a hónapok és az évek. Átviharzott feje felett a *veresek* és a fehérek polgárháborúja. Több faluban „megfogadták" munkára, végül is egy helyütt, orosz parasztok között telepedett le. Családja lett, ügyes gazda módjára gyarapodott. (A NEP-korszak évei voltak ezek a szovjet köztársaságokban.) „24-be született Péter fia magyar, 25-ödik évben vettem új szekeret, hogy legyen kettő. Aratás előtt bementem a szövetkezetbe, kölcsönöztem 200 forintot, vettem a negyedik lovat két száz 25 forintért, nem volt semmi károm, és kedvem volt iparkodni. És földrengés is volt..." — írja egy helyütt.

Tankó Balázs 1917-ben és még sokáig nem lett forradalmár, de az élet megtanította az új igazára. Híve lett a *szavét*-nek. Három évtizeddel hamarabb megjárta azt az utat, amire itthoni osztályostársai oly nagy vívódások közepette léptek: „Huszonynyolc elején összeiratkozott vagy 17 szegény gazda a keletykébe és adott az állam nekik hitelbe tráktert, és mi szomszédok, hogy szegény és szerdnyiki legyenek együtt, mert ha csak szegények, akkor csak nevetség, mert ha tráktert ad is az állam, még egyébb is kell hozzá. De a mi keletykénkből nem lett semmi. Én beiratkoztam a szegények közé és nevetett rólam mindenki. Kérdezték, miért iratkoztál be a koldusok közé. De itt van az idő, hogy egye-egy keveset hozzászokjunk a közös dolgokhoz." Tankó Balázs, a székely góbé, a szerednyiki, 1932-re eljutott addig, hogy „feliratkozzon" a kommunisták közé. Forradalmár lett a maga módján, aki akkor akart csak hazajönni, ha itthon is *„szavét lesz"*. Harmadfél évtized telt el azóta. Háború szántotta Krasznodár környékét. Mi lett a szovjet földön maradt magyar paraszttal? Jó lenne tudni további sorsát. Igaz, már annak is csak örülhetünk, hogy e gyönyörű krónika eljutott hozzánk. Köszönet érte Lengyel Józsefnek.

RUSZOLY JÓZSEF

ÉLŐ FORRADALMI HAGYATÉK

KUN BÉLA: VÁLOGATOTT ÍRÁSOK ÉS BESZÉDEK

Kun Béla válogatott írásainak és beszédeinek két kötetben történő kiadását több tényező miatt üdvözölhetjük örömmel. Aligha volt a magyar munkásmozgalomnak annyira ellentmondásosan értékelt egyénisége, mint Kun Béla. S ebben nemcsak a személyi kultusz hibáztatható. Ismert, hogy Kun Béla egy olyan proletárforradalomnak volt az elismert vezetője, amely egyrészt a Nagy Októberi Szocialista Forradalommal ellentétben vér nélkül, a két munkáspárt megegyezése és egyesülése alapján győzött, másrészt elsősorban a kedvezőtlen nemzetközi helyzet és erőviszonyok miatt 133 napos tündöklés után elbukott. Annak az eldöntése, hogy a szubjektív tényezőknek milyen szerepük volt a Tanácsköztársaság bukásában, nem volt egyszerű, különösen nem a Tanácsköztársaság bukását követő első hónapokban, években. Ezt tükrözi Kun Béla írása is. A két kötetben foglalt beszédek és írá-